

9. Tsybaniuk O.O. *Upravlinnia systemoiu fizychnoho vykhovannia shkolariv na Bukovyni (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittia): avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.01* [Management of the system of physical education of schoolchildren in Bukovina (second half of the XIX – the beginning of the twentieth century): author's abstract. Dis For obtaining sciences. Candidate Degree Ped Sciences: special 13.00.01] / O.O. Tsybaniuk-Ivano-Frankivsk, 2008. 20 p.
10. *Chernivetskyi universytet. 1875-1995: Storinky istorii* [1875–1995: History pages.]. Chernivtsi: Rutu, 1995. 208 p.
11. Akademische Lesehalle // Czernowitzer Chronik. 1882. 18 september.
12. Akademische Lesehalle // Czernowitzer Chronik. 1881. 18 december.
13. Allgemeines Verwaltungs Archiv. Politische Vereine. Faszikel 15. Zl. 5190-74.
14. Arminia // Osterreichisher Grenzbote. 1880. ь9 august.
15. Dr. Michael Kipper // Bukowiner Bote. № 37. 1900.
16. Grünhaus S. Jubiläums-Festschrift der “Akademischen Lesehalle” an der k.k. Franz-Josephs-Universität in Czernowitz / S. Grünhaus. Czernowitz, 1900. 45 p.
17. Kaindl R.F. Die Deutschen in Galizien und der Bukowina. Frankfurt/M. 1916. 172 p.
18. Statuten Akademische Lesehalle an der k.k. Franz Josefs-Universität zu Czernowitz.. Czernowitz, 1889. 16 p.
19. Wagner R. Alma Mater Francisco Josephina die deutschsprachige Nationalitäten Universität in Czernowitz. Festschrift zum 100. Jahrestag ihrer Eröffnung 1875 / Wagner R. München, 1979. 427 p.

УДК 37(09)

ОЛЕКСАНДР СУШИК

sushyk7@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
м. Луцьк, вул. Львівська, 75

ВИТОКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ: ПЕРШІ УНІВЕРСИТЕТИ

Досліджено становлення університетської системи освіти в добу Середньовіччя. Відмічено унікальність інституційної системи освітньої сфери, притаманної лише для Європи. Показано роль міст та університетів у формуванні єдиного освітнього простору Середньовіччя. Наведено дані про перші університети як міжнародні інтелектуальні центри середньовічної Європи – Болонський, Паризький, Падуанський та ін. Проаналізовано структуру університетів, термін навчання, специфіку факультетів, кількість студентів. Відзначено ознаки університету як корпорації викладачів і студентів. Висвітлено життя і побут середньовічного студентства як окремої суспільно значущої спільноти тодішньої Європи. Зауважено неоднорідність студентського соціуму, їх поділ на «верстви», єднання у «союзи», «земляцтва», «народи». Виділено складові університетської культури, які сприяли успішному розвитку студентського самоврядування, дисциплінували, надихали до конкуренції при навчанні. Акцентовано увагу на мандрівному способі життя не лише студентів, а й професорів. Показано відносини між студентами і викладачами, взаємні права й обов'язки, традиції студентського повсякдення.

Ключові слова: Середньовіччя, університет, студентство, традиції.

АЛЕКСАНДР СУШИК

кандидат педагогических наук, доцент,
Луцкий национальный технический университет
г. Луцк, ул. Львовская, 75

ИСТОКИ ЕВРОПЕЙСКОЙ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ: ПЕРВЫЕ УНИВЕРСИТЕТЫ

Исследовано становление университетской системы образования в эпоху Средневековья. Отмечено уникальность институциональной системы образовательной сферы, присущей только для Европы. Показана роль городов и университетов в формировании единого образовательного пространства Средневековья. Приведены данные о первых университетах как международных интеллектуальных центрах средневековой Европы - Болонском, Парижском, Падуанском и других. Проанализирована структура университетов, срок обучения, специфика факультетов, количество студентов. Отмечены признаки университета как корпорации преподавателей и

студентов. Освещена жизнь и быт средневекового студенчества как отдельного общественно значимого сообщества тогдашней Европы. Замечено неоднородность студенческого социума, их деление на «слои», единения в «союзы», «землячества», «народы». Выделены составляющие университетской культуры, что способствовали успешному развитию студенческого самоуправления, дисциплинировали, вдохновляли к конкуренции при обучении. Акцентировано внимание на путешествующем образе жизни не только студентов, но и профессоров. Показано отношения между студентами и преподавателями, взаимные права и обязанности, традиции студенческой повседневности.

Ключевые слова: *Средневековье, университет, студенчество, традиции.*

OLEKSANDR SUSHYK

candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Lutsk National Technical University
Lutsk, Lvivska 75 Street

BEGINNINGS OF EUROPEAN EDUCATIONAL SYSTEM: FIRST UNIVERSITIES

This article researches beginnings of educational system in Medieval Europe. Special attention was paid to specifics of European education that separates it from other systems. There has been pointed out a remarkable growth of education along with growing of the city culture. Cities needed specialists in particular trades such as doctors and lawyers. Cities and Universities were closely connected. Having a university in the city area improved its status, importance and influence. Role of City and University and forming of medieval educational space is revealed in this article. Students, masters and doctors were traveling a lot in order to make a name for themselves, as well as to avoid municipal and religious pressure. Significant number of the best students were traveling with professors. Facts about first universities as first educational centers in medieval Europe such as University of Bologna, Paris, Padua and so on have been presented in this paper. Structure of University, duration of the course, specifics of faculties and amount of students have been analyzed. Lectures were determined as main educational stream. Requirements for students in order to get master or doctoral degree have been outlined. At that time the societies were quite effective way to organize educational process and competition between students in western European universities. Day to day life of students and professors, common responsibilities have been revealed in the article.

Keywords: *Middle Ages, University, students, traditions.*

У світовій університетській спільноті все частіше звучать песимістичні погляди щодо історичної місії традиційних університетів, розгубленість перед обрисами постмодерної університетської освіти, яка не встигає за вимогами інформаційного суспільства. Нині, коли вища школа переживає затяжну кризу, багато освітніх установ вимушені переглядати свої підходи щодо надання якісної освіти. В часи реформування освітньої моделі загалом і вищої школи зокрема варто звернутися до історичного досвіду минулого.

Зазначена проблематика перебуває в полі зору педагогів, істориків, культурологів, тому історіографія теми дуже широка. Значний інтерес викликають праці істориків щодо розвитку середньовічної міської культури, на просторі якої і з'являються перші університети, формування інтелектуалів епохи, дослідження з історії педагогіки, які розкривають особливості середньовічної вищої освіти. Особливий інтерес становлять роботи як зарубіжних авторів Ж. Л.Гоффа [4], Д. К. Хайда [12], так і вітчизняних дослідників середньовічної освіти О. Галілейської [3], Я. Ісаєвича [5], В. Микитася [6], М. Самардак [8].

У вітчизняній та зарубіжній історіографії найбільш вивченими на сьогодні є теми, пов'язані з виникненням і структурою університетів. Менше уваги приділено висвітленню життя і побуту середньовічного студентства, відносинам між студентами і викладачами, традиціям тогочасного студентського повсякдення.

Мета статті – висвітлити процес формування західноєвропейської вищої освіти в добу Середньовіччя, показати життя і побут середньовічного студентства як окремої суспільно значущої спільноти тодішньої Європи.

Середньовіччя увійшло в історію як епоха великого переселення народів, хрестових походів, формування перших європейських університетів. Звертаючись до витоків і генези європейської вищої освіти, варто наголосити, що «формування інституційного каркасу освітньої сфери було

унікальним явищем, притаманним лише Європі. Такого освітнього зразка не існувало ні в азійському світі, ні у Візантії, не існував він і в арабів, де інституції вищої освіти були залежними від місцевого правителя або імператора» [12, с. 13].

Наведена цитата відомого дослідника Середньовіччя Д. К. Хайда, як і його праці, переконливо доводять, що освітнє, етичне і політичне обличчя нинішнього світу, а також низка культурних цінностей, котрі лежать в основі сучасної цивілізації, мають своїм витокom «темні» часи середньовічної епохи.

Історія розвитку європейської університетської освіти пройшла тривалий шлях від витоків і становлення, занепаду і відродження до сучасного «перевизначення ролі університетів», як зазначає А. Джеуна [11, с. 32]. Середньовічні університети з'явилися у відповідь на потребу суспільства в освіті, сформувалися завдяки змінам в умовах життя і пробудженню думки в Європі. Виникали вони непомітно, поступово розвиваючись, перетворилися в ретельно організовані навчальні заклади.

Перші університети були співтовариствами викладачів і студентів. На початку свого існування вони не були прив'язаними до міста. Професори переїжджали з одного міста в інше, за ними мандрували і студенти. Первинно університетом називалось не приміщення чи місце, де відбувалося навчання, а спільнота вчителів і студентів (*universitas magistrorum et scholarium*). У XII–XIII ст. університети часто відносили до гільдій. Гільдія викладачів чи університет була групою людей, що проводили заняття [10].

Значне поширення освіти починається одночасно з розвитком міської культури. Місто потребувало фахової спеціалізації, тут завжди мали попит на свою працю лікарі та юристи. Місто і університетська корпорація були тісно пов'язаними. Наявність університету давало місту можливості для розвитку торгівлі, розширення сфери товарів і послуг, збільшення податків. Одночасно з цим університет залучав в місто нових жителів. Факт існування університету в місті збільшував його статус і посилював значимість.

Формування перших європейських університетів розпочинається практично одночасно в кількох містах. У кожного з них були свої політичні та економічні передумови створення там університету. Йдеться насамперед про такі міста як Болонья, Париж та Оксфорд.

Незважаючи на те, що в економічно Болонья була більш слабкою, ніж інші міста Італії, зокрема Падуа та Мілан, перший університет Європи з'явився саме в цьому місті. Головним виявилось як розташування Болонї (місто знаходилося між сильними торговельними центрами і сільськогосподарськими районами, що було важливо для забезпечення харчами великої кількості населення), так і його статус як вільної комуни, що дозволило з часом перетворитися місту на потужний центр торгівлі, ремісництва і банківської справи. Болонья стає «одним із перших острівців буржуазних відносин на феодальних просторах Європи» [3, с. 210]. Тут утверджуються нові демократичні засади, зростає чисельність нового суспільного прошарку інтелігенції, який сприяв розвитку науки та мистецтва.

Вагомий внесок у розвиток освіти й культури Середньовіччя здійснив Паризький університет або Сорбонна. Його історія розпочинається раніше XII ст. У 1257 р. французький теолог Робер де Сорбонн заснував коледж для бідних дітей, що поступово об'єднався з теологічним факультетом Паризького університету, який мав, окрім нього, факультети канонічного права, вільних мистецтв і медицини. Курс навчання складав 10 років. Такий порядок став зразком для багатьох інших університетів, заснованих у Середньовіччя [9, с. 214]. Саме в Паризькому університеті вперше відбувся розподіл на факультети, які очолили декани.

Іншими найстарішими університетами Європи були Оксфордський і Кембриджський в Англії, Саламанкський в Іспанії, Неаполітанський в Італії, засновані в XIII ст. У наступному столітті були відкриті університети в Празі, Кракові, Гейдельберзі, Ерфурті, Кельні. У XV ст. в Європі діяли понад 60 університетів, з них до 25 – в Італії, більше 20 – у Франції, решта – в Німеччині, Англії, Іспанії, Чехії, Польщі. Ці освітні заклади мали самоврядування, користувалися певною автономією щодо церкви, феодалів і міських магістратів.

Якщо одні університети завдячують своїм існуванням папським чи королівським постановам (такими були університети в Тулузі (1229), Римі (1244), Неаполі (1224), Севільї (1254) й багато інших), то деякі з них з'явилися через незгоди в уже існуючих університетах. Так, Падуанський університет був заснований групою незадоволених студентів Болонї, а Кембриджський в 1209 р. – групою студентів Оксфорда; Лейпциг виріс внаслідок незадоволення німецького «народу» навчанням в Карловому університеті в Празі [10].

У подальшому названі університети відігравали роль інтелектуальних центрів Європи. Окремі з них, як Болонський і Падуанський, вирізнялися своїм демократичним характером, зберігали кращі традиції наукової і релігійної толерантності, були мостом культурного єднання між Заходом і Сходом, між католицьким, православним і протестантським світами [7, с. 44].

Структура середньовічних університетів була майже однаковою. Університет мав, зазвичай, чотири факультети: артистичний (підготовчий) з терміном навчання 5–7 років, упродовж яких студенти вивчали «сім вільних мистецтв»; юридичний; медичний; богословський. Закінчивши артистичний факультет, студенти могли вступати на інші факультети [2, с. 3].

Основними методами занять в університетах були лекції і диспути. Здебільшого лекції зводились до коментування текстів Святого Письма і були двох видів: ординарні (обов'язкові), які читали магістри, і екстраординарні (додаткові), які проводили бакалаври. Викладання орієнтувалось не лише на пасивне засвоєння знань: поряд з лекціями практикувались різні диспути, в яких брали участь здебільшого професори, рідше диспути влаштовувались для слухачів. Студенти виконували багато вправ, писали трактати (письмові роботи).

Студентство, як особлива суспільно значуща група, виникло в Європі в XII ст. одночасно з першими університетами і було в той час вкрай неоднорідним як в етнічному, соціальному, так і віковому відношеннях. Важливим елементом університетської культури були земляцтва, братства, «народи». Так, в Болоньї були чотири земляцтва, в які об'єднувались студенти італійці, англійці, провансальці та німці. Студенти Паризького університету утворювали союзи за ознакою чи призначенням, а саме: «провінції», «земляцтва» та «науки», головою яких був прокуратор. Вони ділилися на чотири групи, що представляли Францію, Пікардію (включаючи Нідерланди), Нормандію та Англію. Студентство, опинившись в нових умовах, давало клятву землякам підтримувати один одного [10].

Відзначимо, що єдиний освітній простір, про який так багато говорять нині, почав зароджуватися в Європі в далекі середньовічні часи. Острівці ученості – університети – об'єднувались між собою нерозривними зв'язками. «Юнак із далекої Швабії міг провчитися рік-два у Празі, потім вирушити до Парижа, отримати там диплом і влаштуватися викладачем у будь-якій вищій школі заходу. Мандрували не тільки ваганти-студенти, а й магістри та доктори. Вони змінювали місце викладання, популяризуючи свій авторитет, уникаючи тиску й конкуренції міської влади та зверхності єпископів. Разом із ними часто мандрувала краща частина студентів у пошуках дорожніх коштів для них «перлин знання». Масове мандрування наставало з початком весни, яку ваганти натхненно оспівували, недаремно ж і їх самих часто називали «весною Середньовіччя», «весною людства», – пише В. Микитась [6, с. 131]. Далі вчений зазначає, що, «молодь тих часів, мандруючи по Європі, шукала пристойних «сім благородних наук», зокрема мистецтва – у Парижі, гуманітарних наук – в Орлеані, права – у Болоньї, «медичних припарок» – у Салерно, магії і теології – у Толедо» [6, с. 132].

Проте студентська молодь не завжди могла вільно подорожувати світом науки. Так, Фрідріх II, заснувавши університет у Неаполі, заборонив жителям міста відвідувати інші вищі школи, а всім молодикам наказав з'явитися восени на лекції, погрожуючи покарати їхніх батьків у разі непокори. Щоправда, інакше новостворений університет просто не набрав би собі студентів [2, с. 3].

Студентський соціум був дуже неоднорідним, всестановим. До нього входили нащадки маєтних батьків, поважні мужі-високопосадовці, молоді ченці й злиденні бурлаки. Долучитися до науки міг кожен охочий незалежно від походження, заможності й суспільного стану. Критеріїв добору і вступних іспитів тоді ще не існувало, тому рівень підготовки слухачів в університетах був дуже різним. Одні вже на першому році навчання могли вільно дискутувати з магістрами, інші ж ледве опанували грамоту в церковній школі.

Підготовчим, нижчим порівняно з іншими, вважався факультет мистецтв (або артистичний), який був переповнений «зеленою молоддю». Багато «артистів» (слухачів цього факультету) здобували відразу і нижчу, і середню освіту, вивчаючи сім «вільних мистецтв»: спершу граматику, діалектику і риторіку, потім музику, арифметику, геометрію і астрономію. Студентів факультету мистецтв прирівнювали до школярів, тому тодішні методи навчання і виховання дозволяли викладачеві шмагати різкими вихованців за недбалість.

Кожен слухач прикріплювався до викладача, який ставав його покровителем, захищав перед адміністрацією факультету, рекомендував до іспитів на науковий ступінь. Зазвичай, після двох років навчання юнак ставав бакалавром, ще після двох – магістром. Щоб досягти високого

докторського ступеня, здобути звання професора, потрібно було закінчити повний курс навчання в університеті, присвятивши наукам значно більше часу – 11–13 років.

У середньовічних університетах лекції поділялися на ординарні (важливі, обов'язкові) та екстраординарні (додаткові). Перші читалися вранці, коли голова у молоді працює краще, другі – після обіду й на свята. Обстановка на ординарних лекціях була суворою, наче на богослужінні: заборонялося переривати лекцію запитаннями, лектор мав носити формене вбрання. Була і система покарань. За запізнення або пропуск занять стягувався штраф (не лише з лінивого школяра, а й з несумлінного викладача). За два тижні пропусків без поважної причини студента могли не допустити до іспиту. Суворими були вимоги і до викладачів. Мова лектора мала бути живою і вільною, наче у проповідника. За диктування ж могли позбавити права викладання на рік. Читання лекцій «із папірця» теж не схвалювалося.

Утруднював навчання великий дефіцит на книги, особливо до розвитку друку. До другої половини XV ст. книги були рукописними і дуже дорогими, в університетських аудиторіях їх замикали в залізний футляр, що був прикований до кафедри. Лектор відмикав книгу ключем і читав (слово *lector* латинською означає той, хто читає), студенти хором повторювали текст, вивчаючи його напам'ять. У всестановому середовищі студентства підручники були лише в руках заможних однокурсників, хоча теоретично школярі мали приходити на заняття з книгами. Університети намагалися відводитися окремі години диктанту для бідних студентів, однак повністю уникнути диктування не виходило [2, с. 3].

Мовою ученого західного християнського світу була латина. Говорити і писати студентам дозволялося лише нею. Хто опановував латинську мову, то вона ставала йому звичною і зрозумілою. Крім того, з одного боку, латина допомагала студентам із різних країн зрозуміти один одного, з іншого – невпізнанно спотворювалася словами з національних діалектів.

Життя середньовічного студентства було дуже цікавим, в дечому подібним до сьогоденного. Поділ студентів на певні «верстви», на думку багатьох вчених, сприяв успішному розвитку студентського самоврядування, дисциплінував, надихав до конкуренції в навчанні. У західноєвропейських школах середнього й вищого типу існували почесні учнівські і студентські посади, які мали пишномовні назви: «диктатор», «імператор», «декуріон», «цензор», «директор», «інспектор» тощо.

Студенти-«диктатори» могли займати місце біля кафедри професора та в потрібний момент виручати знаннями весь клас, а в разі неправильної відповіді такий «диктатор» переміщувався на «ослячу лаву». «Імператорами» називали студентів, які теж могли займати передні місця і вели список слухачів, записували їхні успіхи і прорахунки. Із найкращих учнів призначали «авдиторів», обов'язком яких було перевіряти домашні завдання та самоперевіряти свої. Порядок у класах підтримували «декуріони». До обов'язків таких студентів входило, зокрема, інформувати вчителів про бешкетників і ледарів класу. «Цензори» були дещо вищі ієрархічно, ніж «декуріони», і стежили за поведінкою всіх учнів. Призначалися «директори» та «інспектори» з бідних родин старших класів для нагляду за молодшими учнями з багатих родин. Вони мешкали разом зі своїми «вихованцями» на квартирі, допомагали виконувати уроки, супроводжували на навчання і за таку роботу отримували винагороду [1, с. 3].

«Викладачі жили на гроші, отримані за читання лекцій, згодом посаду професора почало оплачувати місто. Студенти відігравали роль наймачів, укладаючи з ученим договір про оплату освітніх послуг та приміщення для занять. Варто зазначити, що загальні аудиторії з'явилися в університетах далеко не відразу. Болонські професори, наприклад, збирали студентів у себе вдома. Пізніше зали для проведення лекцій почали орендувати у городян» [2, с. 3].

Оплата за навчання обговорювалася окремо з кожним студентом або була однаковою для всіх. Професори вимушені були постійно «рекламувати» себе, створювати хорошу репутацію, інколи за них це робили студенти. Якщо до відомих викладачів молодь йшла залюбки, то менш відомим й авторитетним треба було докласти більше зусиль, щоб зацікавити і захопити студентів. За негідну поведінку професора могли звільнити з посади.

Бути студентом було дуже вигідно. Середньовічний студент звільнявся від військової, житлової, вартової, караульної повинності і не платив місту податки. В окремих містах навіть був дозволений безакцизний продаж пива для студентів.

Відносини між студентами і викладачами, взаємні права й обов'язки регулював статут, розроблений спудеями. Ректор університету майже завжди обирався викладачами із свого

середовища. Професорів також спочатку обирали, але потім міста стали надавати їм офіційне робоче місце з платнею, а, крім того, житло і навіть громадянство [2, с. 3].

Жили середньовічні студенти в бурсах і на приватних квартирах. Бурсами називалися гуртожитки для бідних та іногородніх незабезпечених студентів. Вони виникли спочатку у Франції, потім поширились в інших країнах. Згодом у них жили не лише бідняки, а й усі спудеї. Той, хто наймав житло на стороні, вважався таким, що не належить до студентської громади.

У бурсі існували суворі правила. Не можна було виходити з будівлі без дозволу, ночувати поза межами навчального закладу, носити неформене вбрання, говорити не латиною. Носіння зброї, азартні ігри, залицання каралися штрафом, ув'язненням або вигнанням з університету – залежно від тяжкості провини. Незважаючи на всі труднощі навчання, студенти не сумували, а раділи життю, своїй молодості, веселилися від душі. Особливо це стосувалося мандрівних студентів, які переходили з міста в місто в пошуках знань, хороших викладачів і можливостей заробити на прожиття.

Таким чином, Середньовіччя зробило значний внесок у формування і розвиток європейської системи освіти. Сьогодні, коли науковці світу працюють над створенням глобальної стратегії освіти, формуючи тим самим міжнародний освітній простір, звернення до історії становлення перших європейських університетів та їх ролі в суспільстві допоможе врахувати специфіку й освітні традиції культурних регіонів і передусім європейського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антошук Л. Шлях до світла знань. Українські школярі та студенти (спудеї) у XVI – першій третині XVII ст. / Л. Антошук // День. – 2005. – № 77.
2. Бажал А. Служитель Вакха, «мученик науки»: середньовічний студент? / А. Бажал // Дзеркало тижня. – 2006. – № 1 (580).
3. Галілейська О. В. Виникнення англійських університетів: передумови та причини / О. В. Галілейська // Наукові записки НаУКМА. Т. 20: Спец. вип. у 2 ч. Ч. 1. – К., 2002. – С. 208–212.
4. Гофф ле Ж. Интеллектуалы в средние века; пер. с фр. А. М. Руткевича / Ж. ле Гофф. – 2-е изд. – СПб.: Изд-во С.-Петербурга. ун-та, 2003. – 160 с.; Гофф ле Ж. Цивилизация средневекового Запада; пер. с фр.; общ. ред. Ю. Л. Бессмертного / Ж. ле Гофф. – М.: Издат. группа Прогресс, Прогресс-Академия, 1992. – 376 с.
5. Ісаєвич Я. Освітній рух в Україні XVII ст.: східна традиція і західні впливи / Я. Ісаєвич // Київська старовина. – 1995. – № 1. – С. 2–9.
6. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К.: Абрис, 1994. – 288 с.
7. Подокшин С. До джерел вищої освіти / С. Подокшин, М. Рогович // Від Вишньовського до Сквороди. – К. 1972.
8. Самардак М. М. Університети як фактор інститування західноєвропейської науки / М. М. Самардак, М. М. Кобилянська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2003. – Вип. 11. – С. 3–7.
9. Хейзинга Й. Осень Средневековья / Й. Хейзинга. – М.: Наука, 1988. – 323 с.
10. Шафф Ф. Виникнення і розвиток університетів в Європі / І. Шафф. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.forumeast.eu/ua/sektsii/obrazovanie/proiskhozhdenie-universitetov-filipp-shaff>
11. Geuna A. European universities: An interpretive history / A. Geuna. – Limburg, 1996 – 56 p.
12. Hyde J. K. Universities and Cities in Medieval Italy // The University and the City. From Medieval Origins to the Present / ed. by T. Beuder. New York; Oxford: Oxford University Press, 1988. P. 13–21.

REFERENCES

1. Antoshchuk L. *Shlyakh do svitla znan'. Ukrayins'ki shkolyari ta studenty (spudeyi) u XVI – pershiy tretyni XVII st.* [Way to the light of knowledge. Ukrainian schoolchildren and students (students of) in the XVI – the first third of the XVII century] / L. Antoshchuk // Day. – 2005. – № 77.
2. Bazhal A. *Sluzhytel' Vakkha, «muchenyk nauky»: seredn'ovichnyy student?* [Servant of Bacchus, «a martyr of science»: medieval student?]/ A. Bazhal // Zerkalo nedeli. – 2006. – № 1 (580).
3. Galilee O. V. *Vynyknennya anhliys'kykh universytetiv: peredumovy ta prychnyny* [The emergence of English universities: the background and causes] / O. V. Galilee // Scientific notes NaUKMA. Vol. 20: Spec. Issue 2 h. Part 1. – Kyiv, 2002. – P. 208–212.
4. Jean le Goff. *Yntellektualy v srednye veka; per. s fr. A. M. Rutkevycha* [Intellectuals in srednye century; per. s fr. AM Rutkiewicz] / J. Le Goff. – 2nd ed. – СПб.: Publishing House of St. Peterborough. University Press, 2003. – 160 p.; Jean Le Goff. *Civilization srednevekovooho West; Lane. s fr.; Society. Ed. Yu. L. Bessmertnoho / J. Le Goff.* – М.: Yzdatelskaya group Progress, Progress-Academy, 1992. – 376 p.

5. Isayevych J. *Osvitniy rukh v Ukrayini XVII st.: skhidna tradytsiya i zakhidni vplyvy* [Educational movement in Ukraine XVII: Eastern tradition and Western influence] / J. Isayevych // *Kievan antiquity*. – 1995. – № 1. – P. 2-9.
6. Mykytas V. *Davn'oukrayins'ki studenty i profesory* [Of old students and professors] / V. Mykytas. – K.: Outline, 1994. – 288 p.
7. Podokshyn S. Corneal M. *Do dzherel vyshchoyi osvity* [The sources of higher education] / S.Podokshyn, M. Corneal // *From Vyshensky to Pans*. – K. 1972.
8. Samardak M. M. *Universytety yak faktor instytutuvannya zakhidnoyevropeys'koyi nauky* [Universities as a factor instytutuvannya Western Science] / M. M. Samardak, M. N. Kobylynska // *Bulletin Zhytomyr State University named after Ivan Franko*. – 2003. – Vol. 11. – P. 3–7.
9. Heyzynha I. *Osen' Srednevekov'ya* [Middle Ages Fall] / I. Heyzynha. – M.: Nauka, 1988. – 323 p.
10. Philip Schaff. *Vynyknennya i rozvytok universytetiv v Yevropi* [The emergence and development of universities in Europe] [Electronic resource] – Access: <http://www.forumeast.eu/ua/sektsii/obrazovanie/proiskhozhdenie-universitetov-filipp-shaff>.
11. Geuna A. *European universities: An interpretive history* / A. Geuna. – Limburg, 1996. – 56 p.
12. Hyde J. K. *Universities and Cities in Medieval Italy // The University and the City. From Medieval Origins to the Present* / ed. by T.Beuder. New York; Oxford: Oxford University Press, 1988. P. 13–21.

УДК 373.091.2:94(477.85)

ОЛЕНА ДЕМ'ЯНЧУК

demianchuk26@gmail.com

аспірант,

Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

ЗМІСТ І ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ГІМНАЗІЯХ БУКОВИНИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ СТОЛІТТЯ)

Проаналізовано навчальний процес в цісарсько-королівських гімназіях Буковинського краю в другій половині ХІХ ст. Розглянуто і показано вплив віденського уряду на зміст і форми організації навчального процесу в гімназіях Буковини в складі Австро-Угорської імперії. Розкрито особливості гімназійної освіти в гімназіях через її зміст, який відображений в навчальних планах, програмах, підручниках тощо, а також форми і методи організації навчального процесу. Вказано дві форми навчальної роботи – колективну та індивідуальну. Відзначимо, що традиційними методами навчання в гімназіях були наочні, словесні і робота з підручником. Здійснено аналіз навчальних програм державної гімназії в Чернівцях у зазначений період, завдяки чому висвітлено сутність і складові навчального процесу в гімназіях. Зроблено висновок, що основним завданням гімназій Буковини у ХІХ ст. було підготувати випускників з належним рівнем знань до вступу в університет.

Ключові слова: гімназія, середня освіта, навчальний процес, Буковина.

ЕЛЕНА ДЕМ'ЯНЧУК

аспірант,

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко
г. Житомир, ул. Большая Бердичевская, 40

СОДЕРЖАНИЕ И ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В ГИМНАЗИЯХ БУКОВИНЫ (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХІХ ВЕКА)

Проанализирован учебный процесс в императорско-королевских гимназиях Буковинского края во второй половине ХІХ в. Определено влияние венского правительства на содержание и формы организации учебного процесса в гимназиях Буковины в составе Австро-Венгерской империи. Раскрыты особенности гимназического образования в гимназиях через содержание, которое отражено в учебных планах, программах, учебниках и т. д. а также формы и методы организации учебного процесса. Указано две формы учебной работы – коллективную и индивидуальную. Отметим, что традиционными методами обучения в гимназиях были наглядные, словесные и работа с учебником. Осуществлен анализ учебных программ государственной